

Lyhyesti

Humanistien kolme kuolemansyntiä
Duodecimin aina mainio joulunumero
Minne joulupukki on haudattu?
Surullinen juttu
Muinaismuistolaki koskee myös virkamiehiä
Kirjallisuushistoria ja Raimo Lehti palkittiin
Einsteinia suomeksi enemmänkin
Hyvä kirja
Tieteen maailmankokouksen jälkeen

Humanistien kolme kuolemansyntiä

Tieteellisten seurain valtuuskunnan ja Suomen Matemaattisen yhdistyksen järjestämä luentosarja "Kolmas kulttuuri – Uuden vuosituhannen maailmankuvat" käynnistyi 24.1. ja jatkuu 31.1. Ensimmäisessä tilaisuudessa fyysikko **Kari Enqvist** korosti luonnontieteellisen tiedon painoarvoa kulttuurissa. "Sekä maailmankatsomuksellisesti että yhteiskunnallisesti sen tulisi olla nykyistä huomattavasti suurempi." Enqvistin mielestä traditionaalinen humanistinen kulttuuri ylikorostuu luonnontieteisiin nähden. Hänen mukaansa tällaisen luonnontieteiden merkitystä vähättelevän humanistin asenteen voisi kiteyttää kolmeen kuolemansyntiin: "1) Luonnontieteillä on vain välineellistä merkitystä, 2) Luonnontieteiden saavutukset eivät vaikuta ihmisten ajatteluun, 3) Ja joka tapauksessa Aristoteles on jo sanonut kaiken paremmin." Luentosarja jatkuu vielä 7.2. ja 14.2.; ohjelmasta tarkemmin tämän lehden takasivulta tai verkosta <http://www.tsv.fi/tapahtumat/studia.htm> Luentosarjan esitysten pohjalta laadittavat artikkelit julkaistaan vielä talven aikana *Tieteessä tapahtuu* -lehden erikoisnumerona (numero 2 tai 3/2000).

Duodecimin aina mainio joulunumero

Suomalainen Lääkäri-seura Duodecim on julkaissut vuodesta 1992 lähtien aikakauskirja *Duodecimin* erikoisnumerona ns. Joulunumeron. Ideana näissä niteissä on ollut tarkastella joitakin teemoja eri alojen tutkijoiden silmin. Tai lukijakunnan kannalta tuttuja lääketieteellisiäkin probleemoita erilaisin silmin, eri tieteen alojen kirjoittajienkin voimin. Tuloksena on vuosittain ollut toistan komeampia suorituksia, toistasataa sivua laajoja lukupaketteja. Kovin mieluusti soisi tämän joulunumeron leviävän lääkärikuntaa laajemmallekin lukijakunnalle. Vuoren varmasti: siitä pidettäisiin ja kovasti. Tuoreessa joulunumerossa pohditaan mm. sitä, miten jatkuvasti karttuva uusi tieto muuttaa käsitystämme ihmisyydestä, kirjoittajina fyysikko **Kari Enqvist**, teologi **Jaana Hallamaa**, lääkärikunnan vanhin **Risto Pelkonen** ja filosofi **Ilkka Niiniluoto**. Biologi **Anto Leikola** kirjoittaa geenien etiikasta ja psykiatri **Matti O. Huttunen** uskollisuuden psykologiasta - esimerkkinä myyrät. Enqvist pohtii kirjoituksessaan ihmisyyttä nanomaailmassa. Hän muistuttaa, että nanotekniikka voi viime kädessä johtaa koneen ja ihmisen symbioosiin. Ihmisen fyysinen muuttaminen muuttaa myös ihmiskäsitystämme: "...jos ihminen on jättiläismäinen nanoteknologinen rakennustyömaa, missä sitten on ihmisyyden ydin? ... Mekaanistisen näkemyksen vahvistuessa ihmisen kehollisen minuuden arvo samalla vähenee. Sitä ei koeta niin tärkeäksi osaksi itsemäärättelyä kuin ennen, varsinkin jos kehoa voidaan mielin määrin muokata bio- ja nanotekniikan avulla. ... Se mitä olemme, riippuisi siis myös siitä, miten me olemme rakentuneet. Jos näin on, voimme vain ihmetellä, mihin suuntaan ihmisen tietoisuus ja itsekkyys muuttuu kehon manipuloinnin lisääntyessä. Kenties tulevana vuosisatoina joku kommentaa nanorobotit kasvattamaan hänelle siivet, mutta onko lopputuloksena enkeli vai saatana?" Arkkiaatri Pelkonen rauhoittaa omassa kirjoituksessaan nano- ja luonnontiedepelkoisia: "Luonnontieteet eivät selitä ihmisen koko kertomusta. Ne kuvastavat vain hänen fyysikkemiallista todellisuuttaan. Vaikka ihmisen käyttäytyminen ja tietoisuus olisivatkin palautettavissa alkeishiukkasten keskinäisiin vuorovaikutuksiin niin kuin fyysikot esittävät, ihminen on silti ainutlaatuinen yksilö." Ja edelleen: "Genejä tullaan vaihtamaan, siirtämään ja valitsemaan, mutta ihminen on aina ja tulee aina olemaan myös oman omnensa seppä. Sitä eivät muuta fyysikot eivätkä geneetikot... Neurogeneettinen determinismi on tämän vuosisadan suuri erehdys." Ensimmäisen ja toisen kulttuurin, humanistisen ja

luonnontieteellisen kulttuurin välillä on tunnettu juopansa. Onko tässä nyt aistivinaan juopaa luonnontieteiden sisälläkin? Vaitentään vain saman probleemin valottamista eri suunnista ilman varsinaista juopaa?

Myös Ilkka Niiniluoto omassa kirjoituksessaan muistuttaa, että ajatus siitä, että "ihminen toimivana sosiaalisena olentona olisi geeniensä vanki, aliarvioi niitä ihmistä muuttavia vaikutuksia, joita voi olla kasvatuksella, kulttuuriympäristöllä ja itsensä tuntemiseen perustuvalla omakohtaisella harkinnalla."

Minne joulupukki on haudattu?

Duodecimin Joulunumerot sisältävät perinteisesti myös "hupaisaa", mutta toki kovin tärkeää ja merkityksellistä ainesta. Otsikot puhunevat puolestaan: "Nukkumapuolen valinta parisängyssä: sukupuoleen kytkeytyvä, hankinnainen vai perinnöllinen ominaisuus?", "Helpottaako suklaa joulustressiä?", "Viini lääketieteessä".

Joulutunnelmaa saattaa toki järkyttää **Jouni Suistolan** artikkeli "Missä on joulupukin hauta?"; tässä viitataan joulupukin historialliseen esikuvaan Pyhään Nikolaukseen, joka syntyi noin vuonna 300 Lounais-Anatolian Patarassa ja kuoli noin 352 saman alueen Myrassa (nykyinen Demre), jonka alueen piispana hän toimi. Kirjoittaja toteaa, että juuri kun hän oli "hädin tuskin tointunut järkytyksestä, ettei joulupukkia ole ollutkaan olemassa, edessä oli uusi järkytys." Hän oli törmännyt Turkissa Antalyan museossa vitriiniin, jossa kerrottiin olevan Pyhän Nikolauksen luita. Sitten hän törmäsi Demressä kirkkoon, jonne puolestaan väitettiin olevan hänen hautansa. Siis joulupukki olisi kuollut, ja luitansakin siellä sun täällä? – Tieto joulupukin kuolemasta lienee kuitenkin ennenaikainen. Duodecimin joulunumeron ilmestymisen jälkeen sama vanha joulupukki käväisi tämän palstan kokoajan kotona, kuten aina ennenkin, kovin reippaana.

Surullinen juttu

Keskustelu Eläinlääketieteellisen tiedekunnan siirtämisestä Helsingin yliopistosta Kuopion yliopiston yhteyteen on ollut kovin surullista, perusteet hämmäntäviä. Alue- vai tiedepoliittikka?

Television ajankohtaisohjelmassa taannoin opetusministeri **Maija Rask** ei hänkään ollut aivan varma mistä on kyse: haastattelun aluksi ei missään nimessä aluepolitiikasta ja lopussa juuri aluepolitiikasta.

Tiedepolitiikan ja eläinlääketieteen erityisasiantuntijaksi äitynyt **Esko Aho** puolestaan innostui pääministeri **Paavo Lipposen** siirtoideasta välittömästi, ja ilmoitti siirron olevan erityisesti tiedepoliittisesti tärkeä ja perusteltu.

Maatalousministeri **Kalevi Hemilän** mielestä kyse taas lienee aluepolitiikasta, helsinkiläiset vain ovat hänen lausuntojensa mukaan niin törppöjä, etteivät suostu luopumaan mistään. Mistä siis on kyse, "pitkäjänteisestä" tiedepoliitikasta vai aluepolitiikasta? Viimeisimpien, ulkomaankauppaministeri **Kimmo Sasin** antamien tietojen mukaan puhtaasti aluepolitiikasta. *Helsingin Sanomien* (20.1.) mukaan "siirtohanke Helsingistä Kuopioon on Sasin mielestä puhtaasti aluepoliittisin perustein ratkaistava kysymys eikä tiedepolitiikalla ole ratkaisussa painoa." Näin siis tiedepoliittikka Suomessa harjoitetaan, tiedepolitiikalla ei välttämättä ole mitään painoa tiedepoliittisissa kysymyksissä? Sasi itse ei kannata siirtoa eikä ole vakuuttunut edes siirron aluepoliittisesta siunauksellisuudesta. No, lopulta siirto jäänee toteutumatta.

Muinaismuistolaki koskee myös virkamiehiä

Kaupunkiarkeologiamme on 1990-luvulla ollut lähinnä pelastuskaivauksia, kirjoittavat **Georg Haggrén, Mika Lavento** ja **Marianna Niukkanen** *Muinaistutkija* 4/1999:ssä ("Kaupunkiarkeologia 1990-luvun Suomessa"). Käsitykset siitä, minkä aikakauden muinaisjäänöksiä kaupunkialueilla tulisi ottaa tutkimuksen piiriin on kirjoittajien mukaan 1990-luvun kuluessa selvästi muuttunut. "Muidenkin kuin 1980-luvulla inventoitujen keskiaikaisten kaipunkiemme arvo on huomattu."

Sytä on useampiakin: 1500–1700-lukujen kaupunkikaivaukset ovat osoittaneet, että arkeologian avulla saadaan odottamattoman paljon sellaista tietoa, jota ei arkistolähteistä voida tavoittaa. Toisaalta varsinkin 1960-luvulta alkaneen kiivaan rakentamisen jäljiltä tuhoutumattomat kaupunkikerrokset ovat käyneet hälyttävän vähiin. "On kaupunkeja (esim. Oulu), joissa ei kohta enää ole jäljellä mitään tutkia." Kolmanneksi kyse on kansainvälisestä kehityksestä: muuallakin on herätty huomaamaan uuden ajan alun kaupunkien arvo. "Suomalaiset 1500–1600-luvuilla perustetut

kaupungit ovat yllättäen kansainvälisestikin mielenkiintoisia tutkimuskohteita."

Samalla kun kaupunkiarkeologisten tutkimusten määrä on lisääntynyt ja huomio kiinnittynyt myös 1600- ja 1700-luvun kohteisiin, ovat kaivaukset levinneet yhä enemmän Turun ja Helsingin ulkopuolelle. Kirjoittajat tosin myöntävät, että viime vuosikymmenen laajimmat ja merkittävimmät kaupunkikaivaukset olivat Aboa Vetuksen ja Åbo Akademin tontin kaivaukset Turussa sekä Helsingin Vanhankaupungin kaivaukset.

Kirjoittajien mukaan huolia kuitenkin löytyy edelleenkin: "Moinista tuhoutumassa olevista kaupunkikohteista ei ole tiedotettu Museovirastolle. Osa päättävistä virkamiehistä ei tunnu tietävän, että muinaismuistolaki koskee myös heidän kaupunkiaan." Kirjoittajat korostavat, että suuren ongelman muodostaa yleinen asenne, että "on sinne ennenkin putkia kaivettu eikä siellä mitään ole." Kirjoittajat vetoavat myös arkeologeihin itseensä, että he tiedottaisivat tutkimustuloksistaan mahdollisimman laajasti mm. paikallisissa tiedotusvälineissä. Ylipäänsä 1990-luvun kaupunkiarkeologisista tutkimuksista on heidän mukaansa kirjoitettu Suomessa kovin vähän "ja etenkin kokoavat, analyttiset esitykset ja kriittinen arviointi puuttuvat... arkeologien on kirjoitettava tuloksistaan ja käynnistettävä keskustelu. Keskustelun kautta kertyy mielipiteitä ja tietoa siitä, kuinka pitkälle kaivauksia voidaan ja kannattaa viedä." Priorisointiongelmatkin ovat arkeologeille vaikeita ja ikuisia.

Kirjallisuushistoria ja Raimo Lehti palkittiin

Lauri Jäntin säätiö on myöntänyt vuoden 1999 tietokirjapalkintonsa 50 000 markkaa teossarjalle *Suomen kirjallisuushistoria 1-3* (SKS). Palkinnon jakoivat sarjan päätoimittaja **Yrjö Varpio** sekä eri osien toimittajat **Liisi Huhtala**, **Pertti Lassila** ja **Lea Rojola** sekä sarjan toimitussihteeri **Lasse Koskela**.

Säätiön hallitus päätti lisäksi myöntää kunniamaininnan 20 000 markkaa Raimo Lehdelle, jonka toimittamana ja suomentamana ilmestyi viime vuonna Galileo Galilein *Sidereus Nuncius*, "Tähtien sanansaattaja" (Tähtitieteellinen yhdistys Urso). Teos sisältää laajan ja perusteellisen kommenttiosan – oikeastaan kyseessä onkin pikemminkin Galilein kirjan selitysteos, jossa Galilein Tähtien sanansaattaja on eräänlainen liite.

Einsteinia suomeksi enemmänkin

Viime *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä todettiin Lyhyesti-palstalla, ettei ole Einsteinista ollut aikoihin elämäkertaa suomeksi saatavilla. Lehtemme avustaja **Kari Lagerpetz** on muistuttanut kuitenkin, että **Boris Kuznetsovin** kirjoittamana ja Kustannusliike Progressin julkaisemana ilmestyi suomeksi vuonna 1985 teos **Einstein. Elämä. Kuolema**.

Kuolemattomuus. Teoksesta otettiin 1987 toinen painos. Kirjan suomensi herra nimeltä **Robert Kolomainen**. Alkuteos ilmestyi vuonna 1980. Kirjan antamien tietojen mukaan herra Kuznetsov (1903-84) oli oikea kaikkien alojen asiantuntija: "fysikko, filosofi, tieteen historioitsija ja taloustieteilijä."

Hyvä kirja

Jaakko Nousiainen *Suomen poliittinen järjestelmä* -teoksen (WSOY) ensimmäinen painos ilmestyi neljäkymmentä vuotta sitten – ja edelleen kirja kelpaa valtio-opin laitosten tutkintovaatimuksiin. Vuonna 1998 ilmestyi kirjan uudistettu, kymmenes laitos. Vuosikymmenten aikana kirjaa on täydennetty, paikkailtu ja korjailtu, mutta perusta on säilynyt ennallaan. Haastajia ei ole ilmestynyt, ehkei kukaan ole rohjennutkaan uuteen yritykseen ryhtyä. Professori **Heikki Paloheimo** arvioi kirjan rakennetta, vastaanottoa eri aikoina ja hämmästyttävää menestystä *Poliittikka*-lehden niteessä 4/1999.

Tieteen maailmankokouksen jälkeen

Viime kesänä Budapestissä pidetty tieteen maailmankongressi, järjestäjinä Unesco ja kansainvälisten tieteellisten unionien neuvosto ICSU, poiki jatkoa. Suomen opetusministeriö järjestää maaliskuun alkupuolella seurantaseminaarin, jossa keskitytään pohtimaan, miten voidaan vahvistaa teollisuusmaiden ja kehitysmaiden tutkimusyhteistyötä mm. kehitysmaiden tutkimuskapasiteettia ja infrastruktuuria parantamalla sekä verkottamalla. Tieteen maailmankongressissa oli kolme pääteemaa: Tiede.

sen saavutukset, epäonnistumiset ja mahdollisuudet, Tiede yhteiskunnassa ja Kohti uutta sitoutumista. Unescon 30. yleiskokouksessa viime marraskuussa vahvistettiin maailmankongressin päätösasiakirjat. Niihin voi tutustua osoitteissa: http://www.unesco.org/science/declaration_e.htm (Tiedettä ja tieteellisen tiedon käyttöä koskeva julistus) sekä <http://www.unesco.org/science/framework.htm> (toimintasuunnitelma). Samassa marraskuun yleiskokouksessa valittiin Unescon uudeksi pääjohtajaksi japanilainen **Koichiro Matsuura**.

Jan Rydman